

УДК 783.65:286.12:378.1

С. Б. БРЕЖНЕВА

здобувач

Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДУХОВНИХ ПІСЕНЬ МЕНОНІТІВ У СУЧАСНИЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ВНЗ

У статті проаналізовано педагогічний досвід упровадження духовних пісень менонітів у сучасний навчально-виховний процес. Актуалізовано педагогічний досвід за етапами. На першому етапі проведено анкетування студентів, організовано пропедевтичні бесіди. На другому – студентам була запропонована експериментальна методика розучування духовних пісень менонітів, які проживали на Півдні України (кінець XVIII – початок XX ст.). На третьому етапі запропоновано студентам експериментальної групи виступити у хоровому співі з виконанням духовних пісень менонітів.

Ключові слова: педагогічний досвід, духовна пісня, меноніти, хор, студенти, педагогічний університет.

Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тим, що меноніти-колоністи – це генотип культури, що відображає єдність релігійної духовності, етноконфесійної музики та відповідного економічного архетипу. Іноетнічний анклав має право на збереження духовних здобутків, їх теоретичне осмислення науковою спільнотою й етнокультурний ренесанс. Переселення німців на південноукраїнські землі супроводжувалося утворенням громад колоністів, які мали автономні духовно-музичні, культурні, освітні, педагогічні засади, що вплинуло на реформування їх системи освіти, зокрема етноконфесійної музичної, що становить дослідницький інтерес у наш час. Адже збереження національних традицій, вивчення культури та її збагачення передбачено такими нормативними документами, як: Декларація прав національностей України (1991 р.), Закон України “Про національні меншини в Україні” (1992 р.), Рамкова конвенція ради Європи про захист національних меншин (1997 р.). У зазначеному напрямі плідно працюють міжнародні організації, зокрема Інститут Гете, Фонд Фулбрайта тощо.

Мета статті – розкрити актуальність педагогічного досвіду впровадження історичних духовних пісень менонітів у сучасний навчально-виховний процес ВНЗ, охарактеризувати авторську експериментальну методику розучування духовних пісень менонітів, які проживали на території Півдня України (кінець XVIII – початок XX ст.), узагальнити результати педагогічного досвіду.

Останнім часом широко розглядають педагогічний потенціал українського пісенного фольклору в аспекті музичного виховання школярів (Т. Каблова, С. Павлова) [2]. Питанням виховання духовного потенціалу та вико-

ристання фольклору присвячені праці багатьох сучасників (А. Авдєєвський, О. Дей, М. Дмитренко, А. Іваницький, С. Мишанич, О. Олексюк, М. Стельмахович та ін.) [3]. Роль народних обрядів у контексті народних традицій та їх значення актуалізовано в сучасних працях (Л. Хомич) [5].

На жаль, широко не представлено сучасні педагогічні дослідження про значення іншодуховних пісень у житті підростаючого покоління, засвоєння духовних надбань іншомовної культури, яке може значно збагатити внутрішній світ людини та посісти відповідне місце у формуванні світогляду молоді, про що свідчить історіографія Українського Євангельсько-Реформованого руху, інші вірування в житті українського населення (О. Домбровський) [1].

Актуалізацію авторського педагогічного досвіду здійснено протягом 2016–2017 н. р. (1, 2-й семестри) у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Б. Хмельницького (далі – МДПУ) зі студентами денної форми навчання II курсу групи 515-с/1 спеціальності “Музичне мистецтво”, спеціалізація “Естрадний спів”, а також групи 515-с/2 спеціальності “Музичне мистецтво”, спеціалізація “Художня культура”. Загальна кількість студентів – 10 осіб.

Педагогічний досвід відображає перший (2016 р.), другий і третій етапи (2017 р.) дослідження взаємодії різних культур та узагальнення музично-педагогічного досвіду роботи зі студентами на матеріалі історичних іншомовних та іншодуховних пісень менонітів.

Наведемо послідовний опис педагогічного досвіду за етапами. На першому етапі розроблено анкету, яка містила запитання, що передбачали аналіз змісту та знаходження відмінностей у термінологічному полі духовної музики між основними дефініціями; проведення циклу пропедевтичних бесід з метою формування знань у студентів про гімнографічний музично-поетичний стиль з моралістичним контентом духовних пісень менонітів, які проживали на території Півдня України (кінець XVIII – початок XX ст.), а також здійснення підготовки до наступного етапу: засвоєння експериментальної методики розучування історичних духовних пісень протестантського напрямку (II етап) і представлення духовних пісень менонітів у хоровому виконанні студентів музично-педагогічного факультету перед широкою студентською аудиторією ВНЗ (III етап).

Аналіз відповідей студентів на першому етапі відображає їхнє розуміння про духовну музику, гімни, літургії, псалми тощо. До проведення цілеспрямованих пропедевтичних бесід студенти не звертали уваги на диференціацію літургійних творів протестантського, католицького, лютеранського та православного спрямування. У них не було нагоди взяти участь у хоровому співі під час виконання духовно-музичних *творів менонітів*, однак вони мали практичний досвід виконання православних творів на музичних фестивалях, конкурсах. Після проведення цілеспрямованих бесід студенти зрозуміли відмінність між фольклорною музикою та духовною музикою менонітів. Зауважимо, що студенти добре знають твори українських компо-

зиторів, обробки народних пісень, грецькі та київські наспіви, однак духовно-музичні скарби менонітів до проведення та узагальнення авторського педагогічного досвіду залишались поза їх увагою. Частина студентів позитивно сприймає духовну музику, виявляє зацікавленість нею, характеризує за допомогою музичної термінології твори духовної музики. Однак були студенти, які більше налаштовані на виконання сучасних творів, історична духовна музика їх цікавила менше, тому вони виявили не дуже сильний інтерес до духовного пісенству, що й було зафіксовано у відповідях на запитання анкети. Частина студентів помилялася у відповідях, неточно надавала характеристику музичному твору, уникала зазначення свого ставлення та не мала позитивного досвіду у виконанні духовного твору. Вони не бажали розширювати знання, зокрема щодо духовної музики менонітів, та були пасивні на пропедевтичних бесідах. Анкетування відобразило різні підходи студентів спеціалізацій “Естрадний спів” та “Художня культура” до засвоєння матеріалу. Більшу зацікавленість у цих знаннях виявляли студенти спеціалізації “Художня культура”. Студентка Олена Р. особисто попросила взяти деякі нотні записи менонітських гімнів додому, оскільки вони їй дуже сподобались.

Під час бесід студенти були здивовані тим фактом, що впродовж християнської історії псалми виконували як сольний спів, хорове читання, а потім виникло розспівчає виконання тексту псалмів. Найпростіша форма передачі псалмів – це сольне читання тексту окремою особою, особливо це доречно, коли читають молитву, плач або Символ віри. Церква має різні християнські практики сумісного співання або читання псалмів, про що свідчить аналіз музикознавчої літератури.

Анкетування відображає той факт, що твори музичного духовного змісту мають невеликий відсоток для вивчення студентами в навчальному процесі ВНЗ, що відображено у відповідях студентів. Такі навчальні курси, як “Історія української музики”, “Історія театру”, “Сольфеджіо”, “Гармонія”, “Поліфонія”, “Семантичний аналіз музичних творів”, “Хоровий клас”, “Хорове диригування”, містять зразки слов’янської музики, частково західноєвропейської, і зовсім *не відображають іншодуховної музики, наприклад, протестантів-менонітів.*

Загальні висновки за результатами анкетування студентів спрямували наші педагогічні дії на організацію прослуховування студентами духовної протестантської музики менонітів, аналіз музичного стилю, жанру й напрямку твору.

Ми розглядали бесіду як дидактичний метод, тобто як спосіб цілеспрямованої реалізації мети щодо засвоєння базових знань про духовні пісні, гімни та німецький фольклор, які були теоретичною основою етноконфесійної музичної освіти молоді менонітів.

У першому семестрі 2016–2017 н. р. зі студентами денної форми навчання було організовано п’ять бесід за темами: “Характеристика дитячих та молодіжних духовних пісень менонітів”; “Загальна характеристика гім-

нографії менонітів та історія її виникнення”; “Акапела як виконання духовного пісенспіву та її особливості”; “Фольклорні німецькі пісні менонітів”; “Етноконфесійна музична освіта менонітів”.

Ми приділили увагу методиці прослуховування, а саме:

- вступне слово дослідника;
- прослуховування музичного твору – гімну менонітів;
- художньо-педагогічний аналіз музичного твору дослідником.

Цілі прослуховування та сприймання духовної музики менонітів: розвивати навички глибокого порівняльного аналізу духовного твору; збагачувати емоційно-естетичний досвід студентів; формувати та вдосконалювати вокально-хорові навички, художній смак; активізувати мистецьке спілкування у студентській групі й самовираження студента як майбутнього вчителя музики.

Основні методи й методичні прийоми дослідника в процесі організації прослуховування: коротка розповідь про історію написання музичного твору; пояснення, тлумачення стародавніх біблійних слів та висловів з тексту гімнів, розкриття можливостей духовної музики; метод порівняння; методичний прийом “створення первинного початкового образу менонітського гімну”.

Самостійна робота студентів після повторного прослуховування: обґрунтування своєї думки (“за” чи “проти”) для вокального виконання студентами-співаками акапела духовного твору.

Наведемо приклади духовних пісень, які прослуховували студенти.

1. “Прийдіть, всі ви вірні, радісно і урочисто” (“*O come, all ye faithful, Joyful and triumphant*”) (Оуклі, Фредерік (Oakeley, Frederick), 1802–1880 pp.). Текст цього гімну відтворює радісний настрій.

2. “Могутня фортеція наш Бог, бастіон, який ніколи не впаде” (“*A mighty fortress is our God, A bulwark never failing*”) (1529 p.). Пісенспів присвячений могутній фортеці. Це Бог. “<...> Він оплот для багатьох людей, помічник у тяжких справах. Він допомагає побороти смертельний недуг. Він велика й могутня сила. Його майстерність і сила велика. Він потрібен людям. Хто він? Ісус Христос, це він <...>” і т. д.

3. Гімни для дітей та дорослих: “Разом будемо співати хвалу”. Слова: Вільям У. Фелпс (1792–1872 pp.) Музика: Джозеф Дж. Дейніс (1851–1920 pp.). Вчення та Завіти 135:3. Моїсей 7:62, 67. та ін.

Студентам для прослуховування були запропоновані пісенспіви, які виконують на вечірньому Богослужінні та Літургії Православної та Католицької церков: “Молитву проллю” у виконанні святкового хору Свято-Данилова чоловічого монастиря; “Великое славословие”, “Царю небесному”, “Достойно быть” у виконанні сестринського хору жіночого монастиря Св. Іоана Златоуста (Македонія); “Милость мира” у виконанні чоловічого хору; “Милость мира” у виконанні змішаного хору Новокузнецького православного духовного училища та ін.

Для сумісного музично-творчого аналізу студентам були запропоновані фрагменти духовних пісень: “Боже я дитя”; “Бог є любов”; “Той, хто покликаний працювати”, “Як сестри в Сіоні” тощо.

Охарактеризуємо особливості прослуховування і сприймання духовної музики менонітів. Під час прослуховування духовної музики менонітів ми запропонували студентам визначити музичний жанр з огляду на його походження (фольклор або народно-побутова музика; камерна музика, хорова музика тощо), музичний стиль як сукупність засобів та прийомів історичної художньої виразності відповідної епохи та естетику твору й музичний напрям. Сприймання ми розглядаємо як вид духовно-практичної діяльності студента, як досягнення виражально-сміслового змісту духовної музики, виклик і пробудження емоцій, емоційного відгуку та чутливості до музики й естетичної насолоди.

Ми здійснили художньо-педагогічний аналіз музичного твору та обговорення сприймання духовної музики менонітів після прослуховування. Студентам після кожного прослуховування протестантського духовного твору пропонували дотримуватися таких засад у своїх висловах: образність, емоційність, лаконічність; помірність у викладенні частини тексту твору. Крім того, використовувати тільки ті музичні факти, які потрібні для глибшого розуміння музичного твору.

Мета повторного прослуховування: вчити детально аналізувати й запам’ятовувати духовний твір, музичні інтонації, контрастні частини та регістри на основі попереднього головного запитання від дослідника.

Повторне прослуховування духовного твору передбачає пошук студентом відповіді на запитання дослідника, яке деталізує музичний твір. Воно *передусь* повторному прослуховуванню твору.

Ми провели додаткове анкетування студентів, у ході якого виявлено, що музика та змістовий контент тексту гімнів викликають у студентів майже однакові почуття. Наприклад, усі опитані висловили думку, що гімни для дітей простіші, мають нескладний ритмічний малюнок, партитура написана на два голоси (“Сім’ї навіки можуть бути разом”), дуже рідко можна зустріти такий інтервальний стрибок, як чиста квінта та мала секста, вони легше запам’ятовуються, тому їх легше співати.

Тексти гімнів для дорослих мають більш глибокий зміст, музичний текст складніший (ритм, великі інтервальні стрибки, 4 голоси тощо). Усі студенти на друге запитання відповіли, що саме багатоголосний спів викликає відчуття благодаті: “Коли слухаю такий спів, здається, що співає дуже багато людей” (Неля В.) або: “...где двое или трое собраны во имя Мое, там Я посреди них” (Варвара М.). Останній вислів узято з Біблії (Євангеліє від Матфія, 18 глава, 20 вірш). Ще одна студентка зауважила, що “десь ці слова вже чула” (Вікторія С.). Така відповідь свідчить про те, що деякі опитані читали Біблію, іншим про неї розповідали вдома, або вони чули тексти на проповідях у церкві. Студентка (Анастасія О., спеціалізація “Естрадний спів”) відчула, що музика гімнів схожа на музику народних (фольклорних)

пісень. Справді, за результатами аналізу літератури з'ясовано, що меноніти дуже часто використовували мелодії народних пісень.

Наводимо характеристику експериментальної методики розучування хорових творів – гімнів менонітів та організації репетицій хорового співу акапела зі студентами II курсу МДПУ імені Б. Хмельницького (м. Мелітополь).

До участі залучено студентів, які мають *особистий досвід у хоровому співі*, брали участь у музичних фестивалях, схильні працювати в ансамблях, швидко налаштовуються на позитивно-емоційну хвилю у виконанні хорової партії, мають особистий досвід організації дитячих змішаних хорів у загальноосвітніх школах під час проходження педагогічної практики (допомога вчителям музики) та налаштовані працювати вчителями музики в школах і професійно зростати.

Кожен студент раніше брав участь у хоровому співі, володіє необхідними вокально-технічними й художньо-виразними засобами передачі музичного твору. Студенти знають основи диригентської техніки, розуміють ансамблевість хорового співу, постійно працюють над звуком та дикцією під час занять з дисципліни “Постановка голосу”. Деякі студенти вже мають досвід роботи з дітьми в загальноосвітній школі; вони активно допомагали вчителям музики в роботі з хоровими колективами при підготовці до святкових виступів, знають шкільний репертуар, широко використовували методи й засоби педагогізації музичної освіти підростаючого покоління.

Студенти працювали над художньо-технічними завданнями з метою подолання труднощів. Вони не тільки ознайомлені з основними елементами співацького процесу: активність і правильність дихання, динамічність відтінків, чистота унісону, злиття ансамблю, якість звуку, дикція, – але й активно втілювали їх у процесі підготовки виконання музичного хорового твору.

Експериментальна методика включала відпрацювання в студентів співацьких умінь, співацьких навичок, співацької постави, співацького дихання, співацької дикції, співацького звукоутворення. Експериментальна методика включала вербальні (метод аналізу німецько-стильових особливостей виконання духовних пісень менонітів), наочні, технічні (аудіозапис співу) (спів хорової партії), практичні (метод багаторазового повтору), репродуктивний (відпрацювання набутих вокально-хорових умінь) методи, методичні прийоми та виражальні засоби, які охарактеризовано нижче.

Провідні методи, які були використані в експериментальній методиці: метод мотиваційного заохочення; метод показу; метод багаторазового повтору; фонетичний метод, музично-теоретичний аналіз протестантського гімну; вокально-хоровий аналіз твору; метод аналізу німецько-стильових особливостей виконання духовних пісень менонітів; метод художньо-педагогічного аналізу за Г. С. Дідич: експертна оцінка, термінологія, порівняння, візуалізація матеріалу для позитивного емоційного настрою, контроль за сприйманням; метод використання виражальних засобів, прита-

манних німецькій музичній культурі; пояснювально-ілюстративний метод; метод звуковедення; метод вербального спонукання студентів-вокалістів до емпатійно-емоційного переживання протестантської музики менонітів; метод відтворення фрагмента музики як відображення музичних образів у художньо-естетичному вимірі звучання в німецько-інтонаційному колориті; практико-орієнтоване вироблення вокально-хорової техніки.

Методичні прийоми: словникова робота з музичною термінологією; методичний прийом звернення уваги студентів на особливості звучання музичного твору протестантської музики; методичний прийом вироблення елементів хорового звучання; методичний прийом роботи над строем; методичний прийом роботи над дикцією; методичний прийом роботи над співацьким диханням; методичний прийом над хоровим диханням (ланцюгове дихання).

Виразальні засоби протестантського гімну: ладотональний план, гармонійна мова, музична форма, метроритмічна структура, динаміка.

Педагогічні підходи, які реалізовані в експериментальній методиці: особистісний, діалогічний, культурологічний. Студенти засвоювали хорову техніку та активно працювали над її основними компонентами хорової звучності (інтонація й тембр). Робота з кожним студентом є центральною ланкою репетиційного процесу навіть тоді, коли хор уже вивчив твір.

Третій етап. Практичне втілення хорової техніки на основі високої виконавської культури студентів (2-й семестр, 2016–2017 н. р.). Хоровий спів історичних духовних менонітських пісень протестантського спрямування.

Ми дійшли висновку, що більшість студентів мають позитивне ставлення до духовної музики, вони пов'язують її з богослужінням, смиренням, покаєнням та вмінням людини жити за заповідями Ісуса Христа, що підтверджує рівень виконавської культури духовних менонітських пісень протестантського спрямування.

Педагогічні підходи, які були позитивно реалізовані в актуалізації педагогічного досвіду: *особистісний підхід* як опора в музичному навчанні на природний процес саморозвитку задатків і музично-творчого потенціалу студентів ВНЗ; *діалогічний підхід* як установка на педагогічне активне спілкування засобами музичного твору; *культурологічний підхід* як освоєння музичної західноєвропейської культури, зокрема традиції хорової культури щодо виконання духовних піснеспівів акапела; *гуманістичний підхід* як людиноцентричний з метою ознайомлення з історичними музичними надбаннями іншодуховної західноєвропейської культури.

Відзначено, що студенти наполягали на тому, що відпрацювання співацьких умінь і навичок, постави, дихання, дикції, звукоутворення засобами етноконфесійної музики та використання експериментатором провідних методів, таких як: вербальний (метод аналізу німецько-стильових особливостей виконання духовних пісень менонітів-колоністів), наочний (спів хорової партії), практичні (метод багаторазового повтору тексту духовного твору), репродуктивний (відпрацювання набутих вокально-хорових

умінь студентів), – уможливили якісне хороше виконання духовних пісень менонітів-колоністів перед широкою аудиторією, а попередні бесіди за такими темами, як: “Характеристика дитячих та молодіжних духовних пісень менонітів-колоністів”; “Загальна характеристика гімнографії менонітів-колоністів та історія її виникнення”; “А капела як виконання духовного піснеспіву та її особливості”; “Фольклорні німецькі пісні менонітів-колоністів”; “Етноконфесійна музична освіта менонітів-колоністів”, – надали змогу засвоїти нові етноконфесійні знання щодо музичної освіти менонітів та вплинули на музично-естетичну яскравість звучання духовної музики, що є великим надбанням окремого етносу.

Висновки. Упровадження історичних духовних пісень у сучасний навчально-виховний процес ВНЗ засвідчило їх значущість для менонітських родин, які на початку ХХ ст. залишили південноукраїнські землі, а обмін думками, духовними знаннями, духовними піснеспівами при систематичних зустрічах з іноменщинами на південноукраїнських землях сприяють засвоєнню культурних пісенних духовних надбань, що доводить наш досвід спілкування із зарубіжними дослідниками. Така актуалізація педагогічного досвіду безпосередньо впливає на формування світогляду студентів та своєчасно ознайомлює їх з гімнографічними музично-поетичними творами менонітів, які були збережені до сьогодення й означають осмислення студентами духовно-пісенних традицій менонітів, які проживали на південноукраїнських землях.

Список використаної літератури

1. Домбровський О. Нарис історії Українського Євангельсько-Реформованого руху. Видання Українського Євангельського Об'єднання в Північній Америці. Нью Йорк, 1979. 622 с.
2. Каблова Т. Б., Павлова С. О. Український пісенний фольклор у музичному вихованні школярів. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2017. № 2. С. 128–131.
3. Мишанич С. В., Петровская Г. А. Псальма. *Восточнославянский фольклор* : словарь научной и народной терминологии / редкол.: К. П. Кабашников (отв. ред.) и др. Минск, 1993. С. 293.
4. Павленко І. Українські народні духовні пісні (художні особливості та побутування). *Література. Фольклор. Проблеми поетики* : зб. наук. пр. / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. 2010. Вип. 34. С. 309–315.
5. Хомич Л. О. Народні традиції у вихованні молодших школярів. *Вісник Черкаського університету*. 2013. № 21 (274). С. 125–127.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2017.

Брежнева С. Б. Актуализация педагогического опыта по внедрению исторических духовных песнопений меннонитов в современный учебно-воспитательный процесс вуза

В статье анализируется педагогический опыт внедрения духовных песен меннонитов в современный учебно-воспитательный процесс. Охарактеризован педагогический опыт по этапам. На первом этапе проведено анкетирование студентов, организованы пропедевтические беседы. На втором этапе студентам была предложена экспериментальная методика разучивания духовных песен меннонитов, которые проживали на юге Украины (конец XVIII – начало XX в.). На третьем этапе предложено студен-

там экспериментальной группы выступить с хоровым пением, исполнить духовные песни меннонитов перед широкой аудиторией.

Ключевые слова: педагогический опыт, духовная песня, меннониты, Юг Украины, студенты, хор, педагогический университет.

Brezhneva S. Actualization of Pedagogical Experience on Implementation of Historical Spiritual Hypnosis of Mennonites in Modern Educational Process of High School

Acapella singing, as a vocal art of mennonite-colonists, development was historically based on spiritual-singing liturgical and performing traditions, and was accommodated with canons of christian ethics; acapella is polyphonic choral singing of spiritual songs and hymns, that shows prayerful attitude of youth using intonation of solemn melody and stylistics of spiritual music, that influences creation of united commonality of performers in the choir. Main attributes of polyphonic acapella performance of spiritual songs in the choir are naturalness, timbre saturation, specific coloration, tempo-rhythm, voice register and harmony, which was achieved at the time of getting ethnoconfessional education by youth. Choir performance of spiritual songs acapella by mennonite-colonists cultivated harmonious and melodic ear for music by means of achieving unison singing, and polyphonic acapella was considered as the highest form of spiritual songs choir singing.

Designed a content of pedagogical experience: modern choir performance of mennonite-colonists' spiritual songs by students of Melitopol national pedagogical university of Bohdan Hmelnytskyi. Students were performing spiritual songs of mennonite-colonists taking into consideration musical and liturgical traditions and historical achievements of the past centuries.

Experimental work at the first ascertaining stage of pedagogical experience gave an opportunity to plan correctly the forming stage; at the second forming stage of pedagogical experiment was proceeded learning of mennonites' spiritual song according to spiritual canons basing on spiritual knowledge of students, and at the third control stage of pedagogical experiment the connection between formed knowledge about spiritual music and the quality of spiritual chant performance was checked by students based on their spiritual comprehension.

Defined the growth of attention to historical and anthropological mensuration of European reformation, interaction of cultures in the context of searching lost musicological, cultural scientific sources of mennonite-colonists and their value in development of ethnoconfessional musical education, that proved correspondence with modern researchers from Germany and Canada.

Key words: ethnoconfession, music, education, mennonite-colonists, southern Ukrainian territories, choir, students.